

การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2494¹

Building a political power base of the Thai Navy during 2475-2495

วรวิทย์ กลิ่นสุข² และวรवलัญช์ วัฒนเดชไพศาล³

Worawit Klinsuk and Wornwaluncha Wattanadejapaisarn

Received: February 07, 2025

Revised: March 30, 2025

Accepted: April 09, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือระหว่าง พ.ศ.2475-2494 งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกประชากร 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทหารและกลุ่มนักวิชาการ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จำนวน 4 คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบเก็บเอกสารและแบบสัมภาษณ์วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า ทหารเรือสร้างฐานอำนาจทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2475-2494 ด้วยการสร้างเครือข่ายภายในกลุ่มทหารหนุ่มของกองทัพเรือ ที่ส่วนหนึ่งเป็นเพื่อนร่วมงาน และส่วนหนึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงสินสงครามชัย ตลอดจนสร้างเครือข่ายผ่านบุคคลที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสมาชิกในกลุ่มดังกล่าว เพื่อก่อตั้งคณะราษฎรสายทหารเรือ การควบคุมกำลังพลของกองทัพเรือ ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ นายทหารเรือกลุ่มดังกล่าวได้ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งสำคัญในกองทัพเรือ และการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับกลุ่มการเมืองอื่น คือ กลุ่มของจอมพล ป. พิบูลสงคราม และกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ ที่ต่างให้ความสนับสนุนกันและกันในการเมืองในนามผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ จนกระทั่งเกิดความขัดแย้งทางการเมืองจนทำให้เกิดความหวาดระแวงต่อทหารเรือของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูล

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดัชนีพนธ์เรื่อง “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2494”

²⁻³ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช; Sukhothai Thammathirat Open University

Corresponding author, e-mail: k.worawinyu@gmail.com

สงคราม นำไปสู่การสิ้นสุดการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือหลังเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ.2494

คำสำคัญ: อำนาจทางการเมือง, การสร้างฐานอำนาจทางการเมือง, ทหารเรือไทยและกองทัพเรือไทย, กบฏแมนฮัตตัน

Abstract

The purpose of this research article was to study the building of the navy's political power base during 1932 - 1951. This was the qualitative research using document data and in-depth interviews with two population groups, namely military group and academic group. A purposive sampling of four individuals was selected. The research instruments used document collection and interview forms. Descriptive data analysis was used. The results of this research found that the navy built political power base during 1932 - 1951 by establishing a network within a group of young navy officers, some of whom were colleagues and others who were disciples of Luang Sin Songkhramchai. They also built networks through individuals with close ties to members of this group to form the naval Khana Ratsadon (People's Party). This group controlled the navy's personnel. After the successful change of government, these naval officers rose to important positions in the navy and established patronage relationships with other political groups, namely the groups of Field Marshal P. Phibunsongkhram and Pridi Banomyong, who provided political support to each other as co-creators of the country's political change. This led to political conflicts that led to suspicion of the navy under Field Marshal P. Phibunsongkhram's government, leading to the end of the navy's political power base after the Manhattan Rebellion of 1951.

Keywords: political power, building political power base, Thai navy and Royal Thai navy, Manhattan Rebellion

บทนำ

ในสมัยกรุงสุโขทัยจนถึงกรุงศรีอยุธยาตอนต้น กองทัพไทยมิได้มีการแบ่งแยกเป็นกำลังทางบกหรือกำลังทางเรือตามความหมายในปัจจุบันนี้ เป็นเพียงแต่ว่า หากยุทธาทัพไปทางบกเพื่อทำสงคราม ก็เรียกว่า “ทัพบก” หากยุทธาทัพไปทางเรือ ก็เรียกว่า “ทัพเรือ” โดยเรือที่ใช้ในการลำเลียงทหารก็มีเพียงแต่เรือพาย เรือแจว หรือเรือสำเภายาวน้อย ใช้เป็นพาหนะลำเลียงขนส่งกำลังพลและยุทธสัมภาระไปตามแม่น้ำลำคลองเพื่อนำกำลังไปรบกับข้าศึก โดยยกกองทัพไปทางเรือแล้วจึงยกกำลังเดินทางต่อไปทางบก แต่ถ้ามีเหตุการณ์บังคับก็อาจมีการรบทั้งทางบกและทางเรือแต่ที่จะเรียกว่า “ทหารเรือ” โดยแท้จริงนั้นยังไม่มี (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525)

นอกจากนี้ ยุทธวิธีในการป้องกันประเทศในสมัยอยุธยาตอนต้น ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญในด้านการพัฒนากำลังรบทางเรือเท่าใดนัก เนื่องจากความมั่นใจในการใช้คูพระนคร ตลอดกำแพงพระนครและป้อมที่อยู่โดยรอบ ในการตั้งรับ แล้วถ่วงเวลาจนถึงฤดูน้ำหลาก ศัตรูก็จะถอนกำลังกลับไป แต่การใช้ยุทธวิธีเช่นนี้ ก็ได้ทำให้กรุงศรีอยุธยาได้รับชัยชนะเสมอไป ในบางคราวที่ศัตรูแก้ปัญหาเรื่องน้ำหลากและขาดเสบียงได้ กรุงศรีอยุธยาก็เป็นฝ่ายพ่ายแพ้เสียเอง (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525) ต่อมา ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ได้มีข่าวว่า เรือสินค้าของประเทศโปรตุเกสติดตั้งปืนใหญ่ยิงจากเรือได้ด้วย จึงเริ่มให้ใช้เรือดังกล่าวแล่นไปยังค่ายกองทัพพม่าที่ล้อมกรุงศรีอยุธยา ซึ่งปรากฏว่าได้ผลเป็นที่น่าพอใจ จึงทรงให้ดัดแปลงเรือแซ เป็นเรือเอกชัย และเรือรูปสัตว์ต่าง ๆ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงอธิบายความตอนนี่ว่า

“ที่แท่นนั้นคือ คิดสร้างเรือรบขึ้นเป็นปีแรก ด้วยแต่ก่อนมาใช้เรือยาวอย่างที่เราเรียกว่าเรือแซ เป็นแต่พาหนะสำหรับบรรทุกผู้คนและเครื่องยุทธภัณฑ์ในเวลายกทัพไปทางแม่น้ำลำคลอง ครั้นมีข้าศึกเข้ามาตั้งตีพระนคร พระนครศรีอยุธยามีแม่น้ำล้อมรอบ จึงเริ่มใช้วิธีเอาปืนลงเรือไปเที่ยวยิงข้าศึกมิให้อาจรรุกรบขึ้นพระนครเข้ามา เห็นได้ประโยชน์ดี จึงให้ดัดแปลงเรือแซ คือ เสริมกราบ ทำแท่นที่ตั้งปืนใหญ่ไว้สำหรับใช้รบข้าศึก เรือรูปสัตว์ เช่น เรือครุฑ และเรือกระบี่ ที่ยังมีอยู่ทุกวันนี้ก็มีปืนใหญ่อยู่หัวเรือทุกลำ คงเป็นแบบแผนมาแต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ จึงนับว่า เรือรบไทยมีขึ้นครั้งนั้นเป็นครั้งแรก” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2516)

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ชาวตะวันตกหลายชาติเริ่มเข้ามามีอิทธิพลอย่างมากในกรุงศรีอยุธยา โดยเฉพาะในด้านการค้าและวิทยาการสมัยใหม่ จึงทำให้ได้เห็นแสนยานุภาพของเรือรบจากประเทศตะวันตก ซึ่งถือเป็นประเทศมหาอำนาจทางทะเล ในเหตุการณ์ความขัดแย้ง

ทางการค้าระหว่างบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (Dutch East India Company) ซึ่งไม่พอใจกรุงศรีอยุธยาที่ทำการค้าแข่งกับตน จึงหาเหตุวิวาทให้เรือรบของตนจับและทำลายเรือสำเภาหลวง ตลอดจนส่งเรือรบมาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเวลาเกือบ 1 ปี จนในที่สุด สมเด็จพระนารายณ์ต้องยอมทำสนธิสัญญาใน พ.ศ.2207 (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2564) ผลของการนำเรือรบเข้ามาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยาในครั้งนี้ ส่งผลกระทบในด้านลบต่อกรุงศรีอยุธยาหลายประการ โดยเฉพาะการเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเป็นครั้งแรก ความเสียเปรียบในการต่อรองทางการค้า รวมถึงความเชื่อมั่นทางการค้าของต่างประเทศที่ลดลง แต่จากบทเรียนที่ได้ก็ทำให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนากำลังรบทางเรือให้มีความเข้มแข็งและเพียงพอสำหรับใช้ในการป้องกันการรุกรานจากต่างประเทศ

ด้วยเหตุที่กรุงศรีอยุธยาไม่มีกำลังทางเรือในการป้องกันพระนคร สมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงต้องทรงอาศัยอิทธิพลของต่างชาติผ่านคำแนะนำของพระยาวิชาเยนทร์และคณะบาทหลวงจากประเทศฝรั่งเศส ทำให้กรุงศรีอยุธยามีทหารฝรั่งเศสเข้ามาประจำการอยู่ที่ป้อมบางกอก ซึ่งใช้เป็นศูนย์กลางในการควบคุมกำลังของตน และได้ส่งกำลังบางส่วนไปประจำการที่กรุงศรีอยุธยา มะริด และลพบุรี เพื่อสร้างป้อมปราการสมัยใหม่สำหรับป้องกันกำลังทางเรือของต่างชาติ พร้อมกับได้เริ่มให้มีการฝึกหัดการรบแบบชาติตะวันตก (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525)

ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงย้ายราชธานีมาตั้งที่กรุงธนบุรี เพื่อหวังจะใช้ป้อมเมืองบางกอกซึ่งฝรั่งเศสสร้างไว้อย่างแข็งแรงเป็นที่ตั้งรับเรือรบที่แล่นเข้ามา และทรงหวังใช้แม่น้ำเจ้าพระยาที่กว้างและลึกเป็นอุปสรรคในการล้อมจากข้าศึก นอกจากนี้ ยังได้ทรงปรับปรุงกำลังทางเรือขึ้น สามารถปฏิบัติการได้เห็นผลตั้งแต่ครั้งที่ทรงยกทัพเรือจากเมืองจันทบุรีเข้าตีชุมนุมสุกี้พระนายกองที่ค่ายโพธิ์สามต้น จนขับไล่ทัพพม่าออกไปได้ และยังสามารถใช้ไปตีเมืองนครศรีธรรมราช กัมพูชา และเมืองอื่น ๆ อีกด้วย จึงกล่าวได้ว่า กำลังทางเรื่อนั้นเป็นกำลังสำคัญที่ช่วยสนับสนุนกำลังทางบกในการปกป้องเอกราชและอธิปไตยของชาติเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525)

กิจการทหารเรือเริ่มมีการจัดระบบอย่างชัดเจนมากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ พ.ศ.2394 โดยมีการแบ่งทหารเรือเป็น 2 หน่วย (กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ, 2521) ได้แก่

1. ทหารเรือวังหน้า ขึ้นอยู่ในการบังคับบัญชาของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือ การเดินเรือ และการต่อเรือมาก่อนแล้ว

2. ทหารมะรีน³ สำหรับประจำเรือรบ ขึ้นอยู่ในการบังคับบัญชาของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) สมุหพระกลาโหม ซึ่งมีความรู้ความสามารถทางด้านทะเลควบคู่มากับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชสมัยนี้ถือได้ว่าประเทศไทยมีการติดต่อกับต่างประเทศมากกว่ากว่ารัชสมัยใดในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ทำให้มีเรือรบและเรือสินค้าของชาวต่างประเทศจำนวนมากเข้ามาติดต่อค้าขาย จึงทำให้ประเทศไทยมีความจำเป็นต้องพัฒนากำลังรบทางเรือให้ก้าวหน้าทัดเทียมกับชาติอื่น เพื่อใช้เป็นกำลังในการป้องกันอธิปไตยเหนืออาณาเขตของไทย ประกอบกับในสมัยนั้น ประเทศอังกฤษและประเทศฝรั่งเศสกำลังดำเนินนโยบายและปฏิบัติการล่าอาณานิคมในประเทศแถบอินโดจีน โดยที่ประเทศข้างเคียงประเทศไทยได้ตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจดังกล่าวเกือบทั้งหมด ยกเว้นประเทศไทยเพียงประเทศเดียว ทำให้เกิดการปรับปรุงกิจการทหารเรือของไทยขึ้น โดยเฉพาะกิจการต่อเรือจนสามารถจัดหาเรือกลไฟใช้ในราชการได้เป็นจำนวนมาก (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินตามแนวทางของอารยประเทศมากยิ่งขึ้น กิจการทหารเรือได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ทั้งการจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์สมัยใหม่มาใช้ในกองทัพเรือ และการฝึกหัดการรบตามแบบทหารสมัยใหม่ รวมถึงมีการว่าจ้างนายทหารชาวต่างประเทศเข้ามารับราชการในกองทัพเรือจำนวนมาก เนื่องจากในช่วงเวลานั้น ยังขาดผู้มีความรู้ในวิชาการทหารเรือที่สามารถทำหน้าที่บนเรือรบได้ทั้งหมด หลังจากวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้เริ่มส่งพระราชโอรสและนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาทหารเรือในต่างประเทศ รวมถึงการตั้งโรงเรียนสำหรับจัดการเรียนการสอนวิชาการทหารเรือภายในประเทศ เพื่อให้ทหารเรือไทยสามารถปฏิบัติหน้าที่บนเรือรบแทนทหารชาวต่างชาติได้ทั้งหมด (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นในทวีปยุโรป โดยมีประเทศต่าง ๆ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา และญี่ปุ่น รวมกันเข้าเป็นฝ่ายพันธมิตร ทำสงครามกับประเทศเยอรมนีและออสเตรีย-ฮังการี โดยประเทศไทยได้ประกาศสงครามกับประเทศเยอรมนี เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ.2460 ทำให้นายทหารเรือที่สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือและโรงเรียนนายช่างกล ได้แสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ ทหารเรือไทย ซึ่งนำโดยนาวาตรี หลวงหาญกลางสมุทร (บุญมี พันธุมนาวิน) สามารถยกกำลังพลเข้ายึดเรือเชลยของ

³ ปัจจุบัน คือ ทหารนาวิกโยธิน

ประเทศเยอรมนีที่เห็นการจับกุมของฝ่ายพันธมิตรเข้ามาจอดหลบอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยา จำนวน 25 ลำ และจับเชลยได้ถึง 140 คน (กรมสารบรรณทหารเรือ, 2517)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัยในเรื่องเรือดำน้ำ เนื่องด้วยทรงเล็งเห็นว่ายุทธวิธีที่ต่างชาติใช้ในการกดดันประเทศไทย คือ การใช้เรือรบมาปิดปากแม่น้ำเจ้าพระยา โดยจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในอดีต ตั้งแต่ความขัดแย้งกับประเทศเนเธอร์แลนด์ หรือฮอลันดาในสมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งกับประเทศฝรั่งเศสในช่วงกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังนั้น ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2460 จึงทรงติดต่อกับกองทัพเรืออังกฤษ ขอให้นายทหารเรือไทยได้เข้าศึกษาการใช้เรือดำน้ำ โดยได้พระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ในการส่งนาวาตรี หลวงหาญกลางสมุทร (บุญมี พันธุมนาวิณ) เข้ารับการศึกษาเป็นเวลา 6 ปี จนสำเร็จการศึกษา (ไทยพีบีเอสออนไลน์, 2567) และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ยุติลง พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้ทรงมีรายงานกราบบังคมทูล พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับเรื่องเรือดำน้ำ ในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2462 โดยปรากฏความบางตอนว่า

“ในส่วนการป้องกันอ่าวหรือท้องทะเล เครื่องที่จะทำให้องค์ทัพใหญ่หวาดเสียวที่สุดก็คือเรือดำน้ำ เรื่องนี้ เรือโท สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนสงขลานครินทร์ ได้ทรงทำรายงานต่าง ๆ ละเอียดยาวที่กระทรวงทหารเรือแล้ว นำชมพระปรีชาสามารถอย่างยิ่ง ข้อความพิสดารแจ้งอยู่ในพระหัตถ์นั้นทั้งสิ้นแล้ว เห็นด้วยเกล้าว่า ถ้ากรุงสยามมีเรือดำน้ำจะเป็นเครื่องป้องกันสำคัญมาก หรือจะนับว่าเป็นเครื่องป้องกันอย่างดีที่สุดก็ว่าได้” (โรม บุนนาค, 2564)

กล่าวได้ว่า ทหารเรือเป็นเครื่องมือสำคัญของประเทศในการรักษาความมั่นคงทางน่านน้ำและทางทะเลตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี จนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผลกระทบจากอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจทางทะเลที่ขยายอำนาจเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ส่งผลให้ไทยต้องพัฒนาประเทศให้ทันสมัยสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของชาติมหาอำนาจในหลายด้าน โดยเฉพาะกิจการทหารเรือ ได้มีการจัดซื้อเรือรบสมัยใหม่ การจ้างนายทหารเรือต่างประเทศให้ทำหน้าที่ควบคุมเรือ ตลอดจนการส่งนักเรียนไทยไปศึกษาวิชาการทหารเรือในต่างประเทศ ซึ่งนอกจากจะทำให้ได้เรียนรู้วิชาการสมัยใหม่แล้ว ในเวลาต่อมา ยังได้รับอิทธิพลทางความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองการปกครองอีกด้วย ซึ่งทำให้ทหารเรือกลุ่มหนึ่งได้เข้ามาเป็นตัวแสดงสำคัญทางการเมืองของไทยในเวลาต่อมา

จุดเริ่มต้นที่แสดงให้เห็นถึงการที่ทหารเรือได้ก้าวเข้าสู่เส้นทางสายอำนาจบนถนนการเมืองไทยที่ชัดเจนที่สุด เริ่มจากการที่ทหารเรือกลุ่มหนึ่งซึ่งมีแนวคิดฝักใฝ่ในทางประชาธิปไตย ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ในนาม “คณะราษฎร” ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกร่วมอุดมการณ์ จำนวน 3 ฝ่าย ได้แก่ ทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน (กองบัญชาการทหารสูงสุด, 2525)

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ทหารได้เข้ามามีบทบาทในการเมืองสมัยใหม่มาโดยตลอด ทั้งยังได้สร้างฐานอำนาจของกลุ่มทหารเพื่อความได้เปรียบทางการเมืองเหนือฝ่ายตรงข้ามอีกด้วย นอกจากนี้ สถานการณ์ทางการเมืองภายในคณะราษฎรก็นับได้ว่ามีผลต่อสถานภาพของฝ่ายทหารเรืออย่างมาก เนื่องจากสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว ได้เกิดความขัดแย้ง รวมถึงการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างฝ่ายทหารบกและฝ่ายพลเรือน ซึ่งมีส่วนผลักดันให้บทบาททางการเมืองของฝ่ายทหารเรือมีลักษณะเข้ากับฝ่ายพลเรือนเพื่อดูแลอำนาจทางการเมืองของฝ่ายทหารบก เนื่องจากฝ่ายทหารเรือมีความไม่พอใจหลายประการในการใช้อำนาจของฝ่ายทหารบกซึ่งเป็นฝ่ายกุมอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น เป็นเหตุให้ฝ่ายทหารเรือไม่เป็นที่ไว้วางใจในทางการเมืองของฝ่ายทหารบก จนนำไปสู่การกวาดล้างเพื่อลดแสนยานุภาพของทหารเรือในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันในพ.ศ.2494

บทความวิจัยนี้ จึงได้มุ่งประเด็นศึกษาจุดเริ่มต้นในเส้นทางทางการเมืองของทหารเรือ คือการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือ ระหว่าง พ.ศ.2475 - 2494 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่สามารถว่าทหารเรือกลุ่มหนึ่งได้เข้าไปมีอำนาจทางการเมือง โดยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของคณะรัฐบาลในช่วงเวลาดังกล่าว

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือ ระหว่าง พ.ศ.2475-2494

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ซึ่งผู้วิจัยได้แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) เอกสารขั้นต้น เช่น หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา เช่น พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน (หลวงสินธุสงครามชัย) พลเรือตรี สวรร สุวรรณชีพ (หลวงสวรรคยุทธกิจ) เป็นต้น 2) เอกสารชั้นรอง เช่น เอกสาร บทความทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ของสถาบันการศึกษาต่าง ๆ 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งมีความเชี่ยวชาญ มีผลงาน รวมถึงมีความสนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทหารกับการเมืองไทย จำนวน 4 ท่าน ได้แก่ 1) ศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการ 2) พลเอก บัญชร ขวาลศิลป์ 3) รองศาสตราจารย์ ดร.ดำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ 4) รองศาสตราจารย์ นาวาเอก ดร.อนุชา ม่วงใหญ่

ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการเข้าถึงข้อมูลและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 วิธี คือ 1) การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารจากแหล่งข้อมูลประเภทสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เช่น เอกสารตำรา วารสาร สิ่งพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลจากแหล่งอื่น อาทิ เว็บไซต์ที่นำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องแล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาทำการลดทอนข้อมูล (Data Reduction) โดยการเลือกเฟ้นเฉพาะจุดที่น่าสนใจ จัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ผู้วิจัยได้เข้าใจข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วนแล้วจึงเขียนข้อสรุปชั่วคราวโดยทำการทดสอบข้อสรุปชั่วคราวนี้ไปเรื่อย ๆ ในแง่มุมต่าง ๆ จนกระทั่งข้อมูลอึดตัว 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ผู้วิจัยได้เตรียมความพร้อมในส่วนของการคำถามที่จะเข้าไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งได้คัดเลือกไว้แล้วแบบเจาะจง โดยการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น จะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เริ่มต้นจากการนำข้อมูลทั้งหมดมาจัดระเบียบ (Organize) แล้วจึงนำไปสู่ข้อสรุปโดยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร เช่น ตำราทางวิชาการ ผลงานวิจัย หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพที่เกี่ยวข้อง เอกสารวารสารหรือวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งหมดแล้วทำการลดทอนข้อมูลโดยเลือกเฟ้นเฉพาะจุดที่น่าสนใจที่จะสามารถนำไปสู่ข้อสรุปในตอนท้ายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2) การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ตามประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยนำมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือ ระหว่าง พ.ศ.2475-2494 พบว่า การที่กลุ่มทหารเรือขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองได้ในช่วงเวลาดังกล่าว ก็ด้วยอาศัยปัจจัยและทรัพยากรทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง ได้แก่

1. การสร้างเครือข่ายทางการเมือง

การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือ เริ่มต้นจากการสร้างเครือข่ายทางการเมือง โดยพลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ซึ่งได้รับทุนการศึกษาให้ไปศึกษาวิชาการทหารเรือ ณ โรงเรียนนายเรือ ประเทศเดนมาร์ก พ.ศ.2462 ขณะอายุ 18 ปี ได้ใช้เวลาศึกษาในโรงเรียนนายเรือ เดนมาร์ก เป็นเวลา 7 ปี จากนั้น ได้ศึกษาต่อในหลักสูตรเสนาธิการของโรงเรียนเสนาธิการทหารเรือ เดนมาร์ก อีก 2 ปี จนสำเร็จการศึกษาใน พ.ศ.2471 รวมระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในทวีปยุโรป เป็นเวลา 9 ปี และในระหว่างที่ได้ศึกษาอยู่นั้น ได้มีโอกาสรู้จักกับนักเรียนไทยในฝรั่งเศสจนนำไปสู่การถูกชักชวนและตัดสินใจเข้าร่วมกับคณะราษฎร เพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศร่วมกันในเวลาต่อมา

เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ก็ได้กลับเข้ามารับราชการในกองทัพเรือ โดยได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียนนายทหารเรือ มีหน้าที่ในการบริหารและสอนหนังสือ จึงทำให้ได้เริ่มต้นสร้างเครือข่ายของกลุ่มทหารเรือผ่านการสอนหนังสือแก่นายทหารนักเรียนซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้เป็นกำลังหลักในการปฏิบัติการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยใช้วิธีสอดแทรกเนื้อหาและความสำคัญของระบอบประชาธิปไตย เพื่อให้ทหารนักเรียนได้เห็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในสังคมโลกปัจจุบันและแนวโน้มของโลกสมัยใหม่ผ่านการยกตัวอย่างสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ จนในที่สุดเกิดเป็นเครือข่ายสายทหารเรือที่มีความเข้มแข็ง และมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศจนสำเร็จ เห็นได้ว่า การสร้างเครือข่ายของทหารเรือเกิดจากการเชื่อมโยงให้เกิดเป้าหมายร่วมกัน คือ การตกลงใจร่วมกันถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศให้เป็นประชาธิปไตยตามแนวทางของประเทศตะวันตก โดยมีเงื่อนไขดังเช่นที่ครูหลวงสินธุ์ บอกว่า

“เราต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่กษัตริย์อยู่เหนือกฎหมายอย่างทุกวันนี้ เป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย ไม่ใช่เป็นแบบบริพัลลิก และโซเชี่ยลิสต์ เราต้องการเสรีภาพและเสมอภาค เป็นประชาธิปไตย หรือดิโมเครซี มีพระเจ้าแผ่นดินเป็นประมุขตามแบบในต่างประเทศ ซึ่งเราจะเลือกเอาแต่หลักการประชาธิปไตยของประเทศตะวันตก เช่น อเมริกา ฝรั่งเศส อังกฤษ และเดนมาร์ก แต่ไม่ต้องการแบบบริพัลลิกหรือสาธารณรัฐ เราจะเลือกเฉพาะหลักการของประชาธิปไตยที่เหมาะสมแก่เราเท่านั้น ไม่ใช่ว่าจะเอามาทั้งหมด และฝ่ายพลเรือนจะเป็นผู้ร่างกฎหมายหรือธรรมนูญการปกครองนี้ขึ้น หลักการที่ว่าราษฎร

ต้องมีสิทธิในเสรีภาพกับเสมอภาค ก็ต้องอยู่ในขอบเขตของกฎหมาย” (ชลิต กุลกำธร, 2520)

จุดเริ่มต้นของการสร้างเครือข่ายสายทหารเรือของ นาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) จึงต้องเป็นไปอย่างระมัดระวังที่สุดในการเลือกชักชวนสมาชิกที่มั่นใจว่ามีอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยอาศัยความสัมพันธ์สนมคุ้นเคยจนเกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และใช้วิธีการสอนหนังสือเป็นเครื่องมือในการสร้างเครือข่าย โดยเริ่มต้นจากการชักชวนนายทหารหนุ่มจากกลุ่มที่เป็นเพื่อนร่วมงาน เครือข่ายคนสนิทหรือเครือข่ายของนายทหารที่เป็นสมาชิกในสายทหารเรือ ตลอดจนนายทหารนักเรียนที่เป็นลูกศิษย์ ซึ่งเป็นนายทหารเรือพรรคเหล่าต่าง ๆ ที่สังกัดอยู่ในหน่วยงานของกองทัพเรือ โดยคาดการณ์ว่าจะสามารถให้การสนับสนุนทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับใช้ในการก่อการได้ เช่น การใช้เรือรบและกำลังพลควบคุมเรือ จากกองเรือรบ กำลังพลทหารราบ จากกองพันพาหนะ (นาวิกโยธิน) และกำลังพลทหารราบบางส่วน จากกองโรงเรียนชุมพลทหารเรือ นายทหารช่างกลและนายทหารช่างไฟฟ้า จากกรมอุทกทหารเรือ รวมไปถึงแพทย์จากกรมแพทย์ทหารเรืออีกด้วย

การสร้างเครือข่ายสายทหารเรือข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นวิธีการที่ นาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) หัวหน้าคณะราษฎรสายทหารเรือ ใช้ในการคัดเลือกนายทหารเรือที่มั่นใจว่ามีอุดมการณ์ทางการเมืองเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดยใช้ความสัมพันธ์จากการได้ทำงาน และได้สร้างความสัมพันธ์อันดีร่วมกัน รวมถึงการใช้วิธีการสอน โดยสอดแทรกเนื้อหาที่โน้มน้าวให้นักเรียนที่ศึกษาอยู่ในหลักสูตรได้เห็นถึงความสำคัญของประชาธิปไตย และแนวโน้มของการพัฒนาระบอบการเมืองการปกครองของประเทศในทวีปยุโรป และสิ่งสำคัญอีกประการ คือความเชื่อมั่นและศรัทธาในองค์ความรู้ ความประพฤติ และความเป็นผู้นำที่บรรดาเพื่อนร่วมงานและลูกศิษย์มีต่อนาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) นั้น ก็ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การสร้างเครือข่ายทางการเมืองในกลุ่มทหารเรือเป็นไปได้ด้วยดี โดยไม่มีการระแคะระคายจากฝ่ายรัฐบาลเลย

จะเห็นได้ว่า การสร้างเครือข่ายทางการเมืองของทหารเรือ นั้น เริ่มต้นจากกลุ่มนายทหารหนุ่มในกองทัพเรือ โดยบางกลุ่มเป็นลูกศิษย์ของ นาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) จึงทำให้การสร้างเครือข่ายทางการเมืองของคณะราษฎรสายทหารเรือประสบความสำเร็จในการเชื่อมโยงกลุ่มสมาชิกให้มีเป้าหมายที่ชัดเจนร่วมกัน ตลอดจนการจัดระบบของสมาชิกให้รับผิดชอบในการดำเนินการกิจต่าง ๆ ในวันลงมือก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยได้มีการวางแผนการปฏิบัติและการแบ่งมอบหน้าที่ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่มตามความรู้และความ

เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่พร้อมสับเปลี่ยนกำลังพลทดแทนกันได้ตลอดเวลา ดังนั้น แม้ว่าในวันก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมาชิกสายทหารเรือบางส่วนไม่สามารถเข้าร่วมแผนการตามพินัดหมายกันได้ จึงไม่เป็นอุปสรรคในทางปฏิบัติแต่อย่างใด (สนธยา พลศรี, 2550)

“ถ้าจะพูดถึงการสร้างฐานอำนาจของฝ่ายทหารเรือ ก็คงต้องเริ่มต้นที่คีย์แมนของสายทหารเรือ ซึ่งก็คือ หลวงสินธุสงครามชัย เพราะถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ทหารเรือได้เข้ามาปรากฏตัวตลอดจนได้เข้ามามีอำนาจ ทั้งในกองทัพเรือและในทางการเมือง ภาพที่มองเห็นคือ ความเป็นคนรอบคอบของท่านที่ใช้เวลาในการพิจารณาเข้าร่วมกับคณะราษฎรนานกว่าสมาชิกคนอื่น ก็คงจะเป็นการใช้เวลาในการพิจารณาถึงประโยชน์ที่ประเทศชาติจะได้รับหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และโทษที่จะได้รับหากการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่สำเร็จ นอกจากนั้น ยังรวมถึงเกียรติยศชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล โดยเฉพาะพี่ชายท่าน ซึ่งเป็นข้าราชการทหารเรือชั้นผู้ใหญ่ เป็นนักการทูต เป็นองคมนตรีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังเป็นลูกศิษย์สายตรงของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ องค์บิดาของทหารเรือไทย เพราะฉะนั้น การตัดสินใจเข้าร่วมคณะราษฎรของท่าน จึงเป็นเรื่องอุดมการณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางการเมือง และด้วยความรู้ความสามารถ รวมถึงการที่มีพี่ชายเป็นผู้มีบารมีเป็นที่นับถือ ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ท่านได้รับการสนับสนุนทั้งจากฝ่ายทหารเรือ และฝ่ายการเมืองให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในเวลาต่อมา” (อนุชา ม่วงใหญ่, 2567, 15 สิงหาคม)

2. การควบคุมกำลังพลของกองทัพเรือ คือ การที่กลุ่มคณะราษฎรสายทหารเรือ นำโดยนาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) ได้เข้าร่วมกับคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศได้สำเร็จ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 หลังจากนั้น นายทหารกลุ่มดังกล่าวได้กลายเป็นกลุ่มที่มีบทบาททั้งในการเมืองและในกองทัพเรือ โดยเฉพาะผู้นำกลุ่ม คือ นาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) ที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเสนาธิการทหารเรือ และตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนนายทหารเรือ ในวันที่ 8 กรกฎาคม พ.ศ.2475 ต่อมาในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2476 ก็ได้เลื่อนขึ้นไปดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารเรือ และได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ ในวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ.2481 ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ 6 ปี ด้วยวัย 37 ปี (ชลิต กุลกำธร, 2520) โดยดำรงตำแหน่งยาวนานถึง 13 ปี จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน ในวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ.2494

ประเด็นที่น่าสนใจคือ ในช่วงเวลาที่พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือตลอดระยะเวลา 13 ปีนั้น ไม่ปรากฏว่ามีการต่อต้านจากนายทหารเรือระดับรองลงมาเลย ซึ่งอาจเป็นเพราะนายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ดำรงตำแหน่งสำคัญในกองทัพเรือ ล้วนเป็นนายทหารที่ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองร่วมกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 หรือไม่ก็เป็นลูกศิษย์ที่เคยเล่าเรียนมาตั้งแต่ครั้งที่ เป็นอาจารย์อยู่ที่โรงเรียนนายทหารเรือ เช่น พลเรือโท หลวงนาวาวิจิต (ผัน นาวาวิจิต) อดีตผู้บัญชาการกองเรือรบ พลเรือตรี หลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร สุวรรณชีพ) อดีตผู้บัญชาการกองผสมสารวัตรทหารตำรวจ และอดีตรักษาการอธิบดีกรมตำรวจ พลเรือตรี ทหาร ขำหิรัญ อดีตผู้บัญชาการกองพลนาวิกโยธิน พลเรือตรี แชน ปัจจุบันสนันท์ อดีตรองเสนาธิการทหารเรือฝ่ายยุทธการ พลเรือตรี ชลี สินธุ์โสภณ อดีตผู้บังคับกองสัญญาณทหารเรือ พลเรือตรี กนก นพคุณ อดีตผู้บังคับการหมวดเรือดำน้ำ และพลเรือตรี ชลิต กุลกำธร อดีตรองผู้บัญชาการกองเรือรบ เป็นต้น

จะเห็นว่า จากการที่กลุ่มทหารเรือได้มีการสร้างเครือข่ายจากการรวบรวมสมัครพรรคพวกสายทหารเรือที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกันในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และสถานภาพของสมาชิกภายในกลุ่มที่นอกจากจะมีอุดมการณ์สอดคล้องในทิศทางเดียวกัน ยังเห็นถึงสถานภาพความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีความเหนียวแน่นในฐานะเพื่อนร่วมอาชีพ เพื่อนร่วมรุ่น ตลอดจนการเป็นลูกศิษย์ร่วมอาจารย์เดียวกัน เป็นปัจจัยสนับสนุนให้กลุ่มทหารเรือมีความเหนียวแน่นและเป็นเอกภาพสูง คือสามารถดำรงความเป็นกลุ่มก้อนของทหารเรือไว้ได้ยาวนาน โดยเฉพาะในกลุ่มลูกศิษย์ของพลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ที่ไม่มีการแตกแถวออกจากกลุ่มไป แม้ในช่วงหลังจะมีนายทหารเรือบางนายได้แยกตัวออกจากกลุ่มทหารเรือไปให้การสนับสนุนกลุ่มการเมืองอื่นก็ตาม

นอกจากนี้ สิ่งสำคัญอีกประการ ก็คือ การพัฒนากองทัพเรือให้มีความทันสมัย มีขีดความสามารถทัดเทียมกับอารยประเทศ และพร้อมปฏิบัติการในสภาวะสงครามที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานั้น ได้แก่ สงครามอินโดจีน (พ.ศ. 2484) สงครามมหาเอเชียบูรพา (พ.ศ. 2484) ส่งผลให้กองทัพเรือมีความโดดเด่นและมีบทบาททัดเทียมกับกองทัพบก ซึ่งทำให้กลุ่มนายทหารเรือกลายเป็นตัวแสดงที่มีบทบาทและโดดเด่นมากขึ้นในการเมืองไทย ทั้งยังได้รับความสนใจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ สองผู้นำของกลุ่มการเมืองที่แข่งขันกันเพื่อครอบครองอำนาจนำทางการเมืองไทยในเวลานั้น

หากพิจารณาย้อนกลับไปในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศ พ.ศ. 2475 จะเห็นว่า การรวมกลุ่มกันอย่างจริงจังของประชาชน รวมถึงการดำเนินงานทางการเมืองในรูปแบบของพรรคการเมืองที่สะท้อนถึงความสนใจและความกระตือรือร้นในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองยังมีอยู่น้อยมาก และไม่ใช่ว่าเป็นรูปแบบที่เข้มแข็งนัก ทำให้กองทัพซึ่งเป็นองค์กรที่มีความเข้มแข็ง

ในการจัดกำลังและการจัดหน่วย มีระบบการฝึกอบรมกำลังพลที่ดี มีเอกภาพในการบังคับบัญชา มีการปลูกฝังในเรื่องระเบียบวินัยและความสามัคคี เป็นองค์กรทางการเมืองที่มีความได้เปรียบเหนือกว่าภาคประชาชน ทั้งในด้านการครอบครองทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้เพื่อสร้างฐานอำนาจทางการเมือง รวมถึงมีประสบการณ์ในทางการเมืองในฐานะที่เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้น สถานภาพของกองทัพจึงมีความสำคัญต่อการสร้างและรักษาฐานอำนาจทางการเมืองอย่างปฏิเสธไม่ได้ (ปริชา หงส์ไกรเลิศ, 2513)

กองทัพเรือ จึงถือเป็นทรัพยากรทางการเมืองที่สำคัญ โดยเฉพาะในสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวที่มีการกบฏและการรัฐประหารเกิดขึ้นเป็นระยะ อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงช่วงเวลาประเทศที่ไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งมีความจำเป็นที่ผู้นำทางการเมืองต้องใช้กองทัพเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาและข้อขัดแย้งทางการเมือง (สุจิต บุษงการ, 2514) รวมถึงการใช้กองทัพเป็นเครื่องมือในการคานอำนาจฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองอีกด้วย ดังนั้น กองทัพเรือ ในฐานะที่เป็นหน่วยทหารของชาติที่มีทั้งนายทหารที่มีองค์ความรู้ในวิชาการสมัยใหม่ รวมถึงการเป็นหน่วยที่มีกำลังพร้อมรบ ทั้งในด้านกำลังพล และในด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ที่มีความทันสมัยและมีอานุภาพสูง จึงเป็นที่สนใจของผู้มีอำนาจทางการเมืองทุกฝ่าย เพราะหากทหารเรือเข้าร่วมกับฝ่ายใด ฝ่ายนั้นก็จะมีอำนาจต่อรองที่สูงขึ้น (แก้ววิเชียร แวสูงเนิน, 2521)

การควบคุมกำลังพลของกองทัพเรือ จึงถือเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือ เนื่องจากองค์กรทหารนั้นให้ความสำคัญในเรื่องสายการบังคับบัญชา และการปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับบัญชาเหนือตน การที่นาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจบังคับบัญชา ควบคุม และสั่งการทหารทั้งกองทัพเรือได้อย่างรวดเร็ว จึงถือเป็นโอกาสในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มนายทหารเรือ โดยเฉพาะในช่วงเวลานั้น กองทัพเรือเป็นกองทัพที่มีแสนยานุภาพทัดเทียมกับกองทัพบก ทำให้ผู้มีอำนาจทางการเมืองทุกฝ่ายต้องการผูกไมตรีกับทหารเรือ เนื่องจากต้องการใช้กองทัพเรือเป็นเครื่องมือในการคานอำนาจทางการเมืองของฝ่ายตรงข้าม ส่งผลให้ทหารเรือได้กลายเป็นตัวแสดงที่สำคัญทางการเมืองในเวลาต่อมา

การขึ้นมาดำรงตำแหน่งสำคัญในการควบคุมบังคับบัญชากองทัพเรือของหลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ทหารเรือเข้ามามีบทบาททางการเมืองช่วง 19 ปี ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพราะถ้าพูดถึงปัจจัยเรื่องตัวบุคคล หลวงสินธุสงครามชัย ก็ถือเป็นคนสมัยใหม่ที่มีความรู้ รวมถึงได้รับอิทธิพลทางความคิดอย่างโลกสมัยใหม่ โดยมีโอกาสได้รับทุนการศึกษาให้ไปศึกษาวิชาการทหารเรือที่เดนมาร์ก นี่อาจจะส่งผลโดยตรงต่อ

วิสัยทัศน์หรืออุดมการณ์ทางการเมืองของหลวงสินธุสงครามชัยในการตัดสินใจเข้าร่วมกับคณะราษฎร และก็น่าจะมีส่วนสำคัญที่ทำให้ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ แม้ว่าอาจจะได้รับอิทธิพลในทางอ้อมจากพี่ชาย คือ พลเรือโท พระยาราชวังสัน (ศรี กมลนาวิน) แต่ก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ความรู้ความสามารถของหลวงสินธุสงครามชัยนั้น ก็เป็นที่ยอมรับของผู้บังคับบัญชาและบรรดานายทหารนักเรียนที่เป็นลูกศิษย์อย่างมาก รวมถึงผลงานที่เป็นเครื่องยืนยันถึงความรู้ความสามารถ โดยเฉพาะการสร้างและการพัฒนาหน่วยทหารเรือสมัยใหม่ที่ใช้เป็นฐานกำลัง เช่น ทหารนาวิกโยธิน เรือรบและอากาศยานวิ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของกองทัพเรือ ถือได้ว่าเป็นขุมกำลังที่ฝ่ายการเมืองให้ความสนใจ โดยอาจกล่าวได้ว่า กองทัพเรือภายใต้การนำของหลวงสินธุสงครามชัย ได้กลายเป็นที่หมายตาของผู้มีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น ทั้งฝ่ายพลเรือนที่นำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม และฝ่ายทหารบกที่นำโดยหลวงพิบูลสงคราม ต่างก็ต้องการทหารเรือไว้เป็นพรรคพวกเพื่อดุลอำนาจของฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง (ธารรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2567, 2 พฤษภาคม)

3. การสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับกลุ่มการเมืองอื่น ได้แก่ กลุ่มทหารบก ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้นำ และกลุ่มการเมืองฝ่ายพลเรือน ซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำ ส่งผลต่อการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มทหารเรือ เพราะหากนับตั้งแต่การตัดสินใจเข้าร่วมคณะราษฎรของพลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน การรวบรวมสมัครพรรคพวก การประชุมวางแผนร่วมกัน จนถึงการปฏิบัติการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทำให้ทหารเรือมีความสัมพันธ์อันดีกับทั้งฝ่ายทหารบก และฝ่ายพลเรือน ผ่านการร่วมมือในการทำงานร่วมกันในรัฐบาลหลายคณะ ทั้งรัฐบาลที่มีทหารบกเป็นหัวหน้าคณะ และรัฐบาลที่มีพลเรือนเป็นหัวหน้าคณะ และเห็นได้ชัดเจนว่า ในช่วงระยะเวลาระหว่าง พ.ศ.2475-2494 นั้น ทหารเรือถือเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางการเมืองทุกฝ่ายต้องการให้ร่วมงานด้วย จึงปรากฏให้เห็นถึงภาพของความสัมพันธ์ที่ดีที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม และนายปรีดี พนมยงค์ มีต่อทหารเรือ เนื่องจากการมีทหารเรือเป็นพรรคพวก นอกจากจะได้บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถไปร่วมทำงานการเมืองแล้ว ยังมีกองกำลังทหารไว้คานอำนาจไม่ให้ฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองแย่งชิงอำนาจทางการเมืองไปได้โดยง่ายอีกด้วย จึงอธิบายได้ว่าความสัมพันธ์ทั้ง 3 ฝ่ายมีต่อกันนั้น จัดเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในลักษณะของมิตรภาพที่มีต่อกัน และเป็นไปในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยกันและกันในการเมือง ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ที่ต่างฝ่ายต่างตอบแทนกันและกันในรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยกันและกัน ซึ่งอาจมีลักษณะหรือมีพื้นฐานจากปัจจัยหลายประการ นับตั้งแต่ความเป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียน เพื่อนร่วมสถาบันการศึกษา

เพื่อนร่วมกิจกรรมทางการเมือง เพื่อนร่วมอาชีพ หรือเพื่อนร่วมอุดมการณ์ จนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารเรือได้หันไปสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ อย่างเต็มที่

“ในช่วงที่ขึ้นมาเป็นนายกใหม่ ๆ จอมพล ป. ยังเชื่อในหลัก 6 ประการนี้ แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จอมพล ป. ได้หันไปให้ความนิยมในฮิตเลอร์ และมุสโสลินี ในเรื่องอำนาจนิยม ซึ่งอาจจะเป็นเพราะเหตุผลความจำเป็นของสถานการณ์สงครามที่ต้องให้ความสำคัญกับความเด็ดขาด หลักการประชาธิปไตยจำเป็นต้องพักเอาไว้ก่อน และนั่นทำให้ทิศทางของหลวงพิบูลฯ หันเหออกจากหลักการประชาธิปไตย” แต่ในฝ่ายทหารเรือ (กับเสรีไทย) ยังคงมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ตัวเองตัดสินใจทำลงไป ซึ่งเชื่อว่าเป็นเหตุผลข้อหนึ่งที่ทำให้จอมพล ป. และทหารเรือเริ่มแตกกัน คือ อุดมการณ์ของหลวงพิบูลฯ เปลี่ยนไป ในขณะที่ทหารเรือยังคงยึดมั่นในหลัก 6 ประการ รวมถึงหลักการประชาธิปไตยอยู่เช่นเดิม ส่งผลให้ทหารเรือเกิดความนิยมและให้การสนับสนุนนายปรีดีอย่างสมบูรณ์ (บัญชา ขวาลศิลป์, 2567, 14 มิถุนายน)

อภิปรายผลการวิจัย

วิธีการสร้างความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์กับกลุ่มการเมืองอื่นที่ทหารเรือใช้ในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองนั้น สอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2532) ที่ศึกษาวิธีการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง ซึ่งได้อธิบายถึงการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นว่าเป็นวิธีการที่จะทำให้ผู้อื่นยินดีให้ความช่วยเหลือ ทำให้มีพลัง และได้รับการสนับสนุนอย่างมาก ซึ่งเป็นทางที่จะทำให้มีอำนาจมากขึ้นได้ แต่ไม่สอดคล้องกับสุรพันธ์ บุญมานพ (2521) ที่ศึกษาเรื่องการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม : ศึกษาเพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง ในปี พ.ศ.2481 และสุรวุฒิ ปัดไธสง (2536) ที่ศึกษาเรื่องอำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยผลการวิจัยพบว่า วิธีการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แตกต่างจากการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือ ได้แก่ การใช้ลัทธิชาตินิยมและรัฐธรรมนูญนิยมเป็นเครื่องมือในการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองและเพื่อความพึงพอใจของประชาชน นอกจากนี้ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยังได้ใช้กลไกรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือในการควบคุมสมาชิกรัฐสภา อันเป็นสัญลักษณ์ของความสามารถในการควบคุมการตัดสินใจและการบริหารงานของรัฐบาลไว้ได้ และประการสำคัญคือ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ตั้งพรรคการเมืองอันเป็นองค์กรที่ถือเป็นศูนย์รวมของผู้แทนราษฎร ซึ่งจะเป็นฐานสนับสนุนให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีฐานอำนาจทางการเมืองมั่นคงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการทางกฎหมาย คือการตั้งศาล

พิเศษขึ้นมา เพื่อกำจัดปรับภัยหรือฝ่ายตรงข้ามทางการเมืองของตนให้พ้นไปจากเส้นทางการเมืองอย่างเด็ดขาด

นอกจากนี้ ผลการวิจัยไม่สอดคล้องกับชิตพล กาญจนกิจ (2539) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ โดยผลการวิจัยพบว่า พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ ได้ใช้สถาบันแห่งอำนาจ 3 ส่วน ได้แก่ 1) สถาบันรัฐสภาและพรรคการเมือง 2) องค์กรตำรวจ และ 3) ฐานทางเศรษฐกิจ ในการค้ำจุนอำนาจของตนเองไว้ในลักษณะที่ต่างก็เกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยมีปัจจัยแห่งอำนาจตัวอื่น ๆ เป็นตัวเสริมให้คงอำนาจอยู่ได้ ในขณะเดียวกันก็พยายามสร้างเสริมสถาบันดังกล่าวให้มีความเข้มแข็งมั่นคงขึ้นเรื่อย ๆ และไม่สอดคล้องกับวรวิภา ตันติรัตน์ไพศาล (2532) ที่ศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยผลการวิจัยพบว่า วิธีการที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ใช้ในการสร้างฐานอำนาจทางการเมือง มี 3 วิธี คือ 1) การควบคุมระบอบราชการ 2) การได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาในการพัฒนาประเทศ และ 3) การเชิดชูบทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์

จะเห็นว่า การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรื่อนั้น แตกต่างจากการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของผู้นำทางการเมืองท่านอื่น ได้แก่ จอมพล ป. พิบูลสงคราม จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ โดยเฉพาะการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการกำจัดปฏิปักษ์ทางการเมืองของตน การเข้าไปมีอิทธิพลเหนือระบอบราชการ และการตั้งพรรคการเมืองเพื่อสนับสนุนตนเองในทางการเมือง ซึ่งเป็นวิธีการที่กลุ่มทหารเรือไม่ได้เลือกใช้ แต่นั่นอาจเป็นเพราะกลุ่มทหารเรือไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะเข้ามาครองอำนาจนำทางการเมืองเช่นผู้นำฝ่ายทหารท่านอื่น จึงไม่ได้เห็นภาพของความพยายามในการครอบครองอำนาจทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ การเป็นผู้นำในการจัดตั้งรัฐบาล ทั้งที่หากพิจารณาถึงปัจจัยสนับสนุน ก็อาจนับได้ว่ากลุ่มทหารเรือก็มีความพร้อม โดยเฉพาะในด้านยุทธโศปกรณ์และกำลังทหาร รวมถึงเครือข่ายทางการเมืองฝ่ายพลเรือนที่พร้อมให้การสนับสนุน แต่กลุ่มทหารเรือก็ไม่เลือกที่จะใช้ความได้เปรียบดังกล่าวในการฉวยโอกาสทางการเมืองเพื่อจะเข้าถึงอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ดังจะเห็นได้จากกรณีความขัดแย้งทางการเมืองในเหตุการณ์ “กบฏวังหลวง” และ “กบฏแมนฮัตตัน”

องค์ความรู้ใหม่

การที่กลุ่มทหารเรือใช้วิธีการ 3 วิธีดังกล่าวในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของกลุ่มแสดงให้เห็นถึงความไม่ต้องการที่จะครองอำนาจนำทางการเมือง โดยเฉพาะผู้นำกลุ่มทหารเรือ คือ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน แต่กลุ่มทหารเรือต้องการทำหน้าที่หลักของตน คือการเป็นทหารของ

ชาติควมคู่กับการกิจที่ผู้นำรัฐบาลในระบบรัฐสภาไว้วางใจมอบหมายให้ทหารเรือรับผิดชอบ โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ผลประโยชน์ของชาติและกองทัพเรือเป็นสำคัญ โดยไม่ต้องการเข้าไปมีส่วนขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ทางการเมืองแต่อย่างใด จากการวางตัวเป็นกลางทางการเมืองมาโดยตลอด ตั้งแต่เหตุการณ์กบฏวังหลวงจนถึงเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายในการปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาผลประโยชน์ของชาติทางทะเลบนพื้นที่ทับซ้อน รวมถึงการตอบโต้การอ้างสิทธิ์เหนืออธิปไตยทางทะเลของไทยให้ชัดเจน โดยมุ่งผลประโยชน์ของชาติมากกว่าผลประโยชน์ทางการเมือง
2. รัฐบาลควรกำหนดนโยบายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กองทัพเรือ โดยเฉพาะภายหลังการปรับลดขนาดกำลังพล ส่งผลให้กองทัพเรือมีขนาดเล็กลง ในขณะที่ภารกิจในการรักษาความสงบเรียบร้อย การรักษาผลประโยชน์ของชาติ ตลอดจนสถานการณ์ความมั่นคงของโลกที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้น จึงควรจัดหาเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์พร้อมอุปกรณ์สนับสนุนในการปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้สอดคล้องกับการกิจและนโยบายของรัฐบาล

เอกสารอ้างอิง

- กรมสารบรรณทหารเรือ. (2517). ประวัติโรงเรียนนายเรือและประวัติการจับกุมเชลย ใน *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทร (บุญมี พันธุมนาวิน)*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- กรมสารบรรณทหารเรือ. (2520). *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิน ม.ป.ช., ม.ว.ม. (หลวงสินธุสงครามชัย) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- กองบัญชาการทหารสูงสุด. (2525). *ประวัติกองทัพไทยในรอบ 200 ปี พ.ศ.2325-2525*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร.
- กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ. (2521). *ประวัติกองทัพเรือ ที่ระลอกครบรอบ 72 ปี*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- แก้ววิเชียร แวสูงเนิน. (2521). *ทหารเรือขบถ?*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บงกช.

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2564). การเสียดิสภาพนอกอาณาเขตในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช. เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_3108414
- ชลิต กุลกำธร. (2520). *ระลึกถึงครูหลวงสินธุฯ ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สินธุ กมลนาวิน ม.ป.ช., ม.ว.ม. (หลวงสินธุสงครามชัย) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.*
- ชิตพล กาญจนกิจ. (2539). *การสร้างและรักษาฐานทางการเมืองของพลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- ไทยพีบีเอสออนไลน์. (2567). *ครบรอบ 86 ปี เรื่องเล่าของ “มัจฉาณุ-วิรุณ-สินสมุทร-พลายชุมพล”.* เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/341516>
- ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์. (2567, 2 พฤษภาคม). *การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2494. (วรวิทย์ กลิ่นสุข, ผู้สัมภาษณ์).*
- บัญชา ขวาลศิลป์. (2567, 14 มิถุนายน). *การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2494. (วรวิทย์ กลิ่นสุข, ผู้สัมภาษณ์).*
- ปรีชา หงส์ไกรเลิศ. (2513). *บทบาทของทหารกับการพัฒนาทางการเมือง ใน การเมืองและการปกครอง รวบรวมโดย กระมล ทองธรรมชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.*
- โรม บุนนาค. (2564). *คนไทยคนแรกที่รู้จักเรื่องเรือดำน้ำ คือ กรมหลวงสงขลานครินทร์. เข้าถึงได้จาก <https://mgronline.com/onlinesection/detail/9640000064101>*
- วรวิภา ตันติรัตน์ไพศาล. (2532). *กระบวนการเสริมสร้างอำนาจทางการเมืองของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*
- สนธยา พลศรี. (2550). *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.*
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2516). *พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม 1. พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา.*
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2532). *สังคมวิทยาการเมือง. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์.*
- สุจิต บุญบงการ. (2514). *นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย ใน วรรณไวยาकरण. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.*

- สุรพันธุ์ บุญมานพ. (2521). การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม: ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง ในปี พ.ศ. 2481. (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง). บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง. (2536). อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง: ศึกษากรณี จอมพล ป. พิบูลสงคราม. (รายงานการวิจัย). สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- อนุชา ม่วงใหญ่. (2567, 15 สิงหาคม). การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของทหารเรือไทย ระหว่าง พ.ศ.2475-2494. (วรวิทย์ กลิ่นสุข, ผู้สัมภาษณ์).